

tadır. İbnü'l-Mehâmilî 20 Rebîulâhîr 415 (1 Temmuz 1024) tarihinde vefat etti.

**Eserleri. 1. el-Lübâb fi'l-fıkh (Lübâb-
bü'l-fıkh)** (nşr. Abdülkerîm b. Suneytân el-
Amrî, Medine 1416). İsnvî ile (*Tabakâtü's-
Şâfi'iyye*, II, 383) İbn Kâdî Şühbe (*Tabakâ-
tû's-Şâfi'iyye*, I, 175, 314) bu eserin İbnü'l-
Mehâmilî'nin torunu Ebû Tâhir Yahyâ'ya
ait olduğunu söylerse de bu doğru de-
ğildir. Şâfiî fıkhına dair kaleme alınan ilk
muhtasar metinlerden olan *el-Lübâb*
üzerinde pek çok çalışma yapılmıştır. Ve-
liyüddin İbnü'l-İrâkî'nin *Tenkihü'l-Lübâb*
adıyla yaptığı muhtasarı Celâl el-Bek-
rî *Şerhu Tenkihü'l-Lübâb* ismiyle şer-
hetmiş, Zekeriyâ el-Ensârî ise bunu ön-
ce *Tahrîru Tenkihü'l-Lübâb* adıyla ihtis-
ar edip (Kahire 1858; 1306, 1309, şer-
hiyle birlikte), ardından *Tuhtetü't-tullâb
bi-şerhi Tahrîri Tenkihü'l-Lübâb* ismiyle
tekrar şerhetmiştir (Mekke 1310, 1316).
Bu şerh üzerine de Şehâbeddin el-Kalyû-
bî, Şemseddin eş-Şevberî, Abdülber b.
Abdullah el-Uchûrî, Şemseddin Muham-
med b. Dâvûd el-İhnâî, Hasan b. Ali el-Me-
dâbigî ve Abdullah b. Hicâzî eş-Şerkâvî hâ-
şiye yazmışlardır (bu eserlerin yazma nü-
shaları ve baskıları için bk. *el-Lübâb*, neş-
redenin girişi, s. 35-37; Sezgin, I, 500). 2.
el-Muknî' fi'l-fıkh. Şâfiî fıkhındaki pek
çok hükmün özlü ifadelerle anlatıldığı tek
ciltlik bir eserdir (nüshaları için bk. Sezgin,
I, 500). Bir rivayete göre, İbnü'l-Mehâmi-
lî'nin *el-Muknî'* ve *el-Mecmû'* adlı kitap-
larını inceleyen hocası Ebû Hâmid, kendi
eserlerini aşırı dercede ihtisar ettiği ve
Şâfiî mezhebi dışındaki görüşleri (hilâf)
yansıtmadığı için kitapları eleştirmiş, bu
tutumun ilm-i hilâfî öğrenme isteğini
azaltacağını belirtmiş ve onun derslerini
takip etmesini yasaklamıştır.

İbnü'l-Mehâmilî'nin kaynaklarda adı ge-
çen diğer eserleri de şunlardır: *el-Mec-
mû'* (hacim bakımından Nevevî'nin *Rav-
zatü't-tâlibîn*'i ölçüsünde olduğu kaydedi-
len eserde Şâfiî ulemâsına ait pek çok
görüş derlenmiş, Nevevî *el-Mecmû'*'da bu
eserden çeşitli nakiller yapmıştır); *et-Tec-
rîd (el-Mücerred) fi'l-fürû'* (Şâfiî fıkhıyla
ilgili olup talebesi Mahmûd b. Hasan el-
Kazvî'nî tarafından *Tecrîdüt-t-Tecrid* adıyla
özetlenen esere başta Nevevî'nin *el-Mec-
mû'*u olmak üzere sonraki Şâfiî kaynakla-
rında atıflarda bulunulmuştur); *et-Ta'likâ*
(Ebû Hâmid'in derslerinde tuttuğu notlar-
dan oluşmuştur); *'Uddetü'l-müsâfir ve
kifâyetü'l-hâzır* (Hanefî ve Şâfiî mezhep-
leri arasındaki ihtilâflı konuları içeren tek

ciltlik bir eserdir); *el-Evsaf; Tahrîrü'l-
edille; el-Kavleyn ve'l-vecheyn; Ru'û-
sü'l-mesâ'il*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Mehâmilî, *el-Lübâb fi'l-fıkh*'i's-Şâfi'i
(nşr. Abdülkerîm b. Suneytân el-Amrî), Medine
1416, neşredenin girişi, s. 9-43; Ebû Âsım el-
Abbâdî, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfi'iyye* (nşr. G.
Vitestan), Leiden 1964, s. 55, 72, 91, 113; Ha-
tîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 372-373; Şîrâzî, *Taba-
kâtü'l-fukahâ'*, s. 129; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârû-
dî), V, 208-210; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII,
285; VIII, 17; Nevevî, *Tehzîb*, I/2, s. 210; İbn Hal-
likân, *Vefeyât*, I, 74-75; Zehebî, *A'lâmü'n-nübe-
lâ'*, XVII, 403-405; Sübkî, *Tabakât*, IV, 48-56;
İsnvî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 381-385; İbn
Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 174-175,
314; Ebû Bekir b. Hidâyetullah el-Hüseynî, *Taba-
kâtü's-Şâfi'iyye* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut
1402/1982, s. 132, 133; *Keşfü'z-zunûn*, I, 351;
II, 1130, 1366, 1541-1542, 1606, 1810; Pertsch,
Gotha, I, 243-244; Brockelmann, *GAL*, I, 192;
II, 123; *Suppl.*, I, 307; Sezgin, *GAS*, I, 499-500;
Muhammed Hasan Heyto, *el-İctihâd ve tabakâ-
tû müctehidi's-Şâfi'iyye*, Beyrut 1409/1988,
s. 194-196.

ŞÜKRÜ ÖZEN

İBNÜ'L-MEVVÂZ (ابن الموز)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. İbrâhîm b. Ziyâd el-İskenderânî
(ö. 269/883)

Mâlikî fıkhının
temel kaynaklarından
el-Mevvâziyye'nin
müellifi olan âlim.

İskenderiyeli olup Receb 180'de (Eylül
796) doğdu. İmam Mâlik'in talebeleri İb-
nü'l-Mâcîşûn ve Ebû Muhammed Abdul-
lah b. Abdülhakem'den fıkıh öğrendi. An-
cak bu konudaki asıl hocası, İmam Mâ-
lik'in diğer talebeleri İbnü'l-Kâsım, İbn
Vehb ve Eşheb el-Kaysî'nin öğrencisi olan
Asbağ b. Ferac'dir. İbnü'l-Kâsım'dan (ö.
191/806) rivayette bulunduğu belirtiliyor-
sa da o sırada henüz küçük yaşta idi. Yah-
yâ b. Abdullah b. Bükeyr el-Misrî, Hâris b.
Miskîn ve Nuaym b. Hammâd'dan hadis
rivayet etti. Derin fıkıh bilgisiyle Mısır Mâ-
likî fukahasının önde gelenlerinden biri
oldu. Bundan dolayı Mısır'da Ebû Abdul-
lah İbn Abdülhakem ve İbnü'l-Mevvâz,
Kayrevan'da İbn Abdûs ve İbn Sahnûn gi-
bi hepsi de Muhammed adını taşıyan dört
Mâlikî imamının benzerlerinin hiçbir dö-
nemde bir araya gelmediği söylenir (Kâdî
İyâz, II, 119).

Bazı kaynaklarda mihne olayı sebebiyle
(Kâdî İyâz, II, 72; Şîrâzî, s. 154), bazılarının

da ise zühd ve inzivâ arzusuyla (Zehebî,
A'lâmü'n-nübelâ', XIII, 6) İbnü'l-Mevvâz'ın
hayatının sonlarına doğru Şam bölgesin-
deki kalelerden birine sığındığı ve orada
vefat ettiği kaydedilir. Ebû Ömer el-Kindî
ise Mısır Valisi Ahmed b. Tolun'un, kendi-
siyle buluşmak için Mısır'a gelmeye çalış-
san Halife Mu'temid-Alellah'a engel olan
kardeşi Muvaffak'ı veliahtlıktan düşür-
mek amacıyla Dimaşk'ta ulemâyı toplayarak
11 veya 12 Zilkade 269 (22 veya 23
Mayıs 883) tarihinde onu azlettirdiğini,
Mısır'dan gelen Bekkâr b. Kuteybe, İb-
nü'l-Mevvâz ve Fehd b. Mûsâ'nın bu kara-
ra karşı çıktıklarını belirtir (*el-Vülât ve'l-
kuğât*, s. 252; Kâdî İyâz, II, 73). İbn Asâkir,
Kâdî İyâz ve İbn Ferhûn, İbnü'l-Mevvâz'ın
11 Zilkade 269'da (22 Mayıs 883) Dimaşk'ta
öldüğünü kaydederler. Adı geçen üç
âlimin Dimaşk'ta hapse atılması (Makrîzî,
V, 88) ve anılan vefat tarihinin Muvaf-
fak için azil fetvasının verildiği tarihle ay-
nı olması dikkat çekicidir. Mesleme b. Kâ-
sım da İbnü'l-Mevvâz'ın 269 yılında Dı-
maşk'ta vefat ettiğini belirttiğinden sonra
271'de (884) İskenderiye'de öldüğüne da-
ir zayıf bir rivayeti de kaydeder ve bunu
İbnü'l-Mevvâz'ın talebesi İbn Ebû Matar'-
dan (Ali b. Abdullah b. Ebû Matar) duyduğunu
söyler (*a.g.e.*, a.y.). Safedî ve İbn Kun-
fûz gibi bazı müellifler İbnü'l-Mevvâz'ın
281 (894) yılında öldüğünü belirtiyorsa
da iki eserinde bu tarihi kaydeden Zehebî
(*el-İber*, I, 404; *Târîhu'l-İslâm*, s. 250) di-
ğer bir eserinde 269'da vefat ettiğine
dair rivayetin doğru olduğuna dikkat çe-
ker (*A'lâmü'n-nübelâ'*, XIII, 6).

İkinci nesil Mâlikî âlimleri içinde önemli
bir yere sahip olan İbnü'l-Mevvâz, İmam
Mâlik ve talebelerinin görüşlerini *el-Mev-
vâziyye* adlı eserinde bir araya getirmiş-
tir. Bu eser ihtiva ettiği meselelerin sa-
hih rivayetlere dayanması, ayrıntılı ve
kapsamlı olması bakımından Esed b. Fu-
rât'ın *el-Esediyye*, İbn Habîb es-Süle-
mî'nin *el-Vâdîha* ve Muhammed b. Ah-
med el-Utbî'nin *el-'Utbiyye*'si gibi Mâli-
kî mezhebinin ilk kaynakları (ümme-hât)
arasında önemli bir yere sahiptir. Ebû'l-
Hasan el-Kâbisî'nin, diğer âlimlerin sa-
dece rivayetleri toplayıp nakle çalıştığı,
İbnü'l-Mevvâz'ın ise fıkıh hükümleri mez-
hep imamı ve talebelerinin ortaya koy-
dukları esaslara dayandırarak temellen-
dirdiğini belirterek *el-Mevvâziyye*'yi
öteki eserlere tercih ettiği kaydedilir (Kâ-
dî İyâz, II, 74; İbn Ferhûn, II, 166). Makrîzî
de onun Ebû Abdullah İbn Abdülhakem
ve İbn Sahnûn'dan üstün olduğunu, hâ-
fızasındaki rivayetlerin çokluğu bakımın-

dan İbn Abdûs çapında, kavramlara hâkimiyeti bakımından ise ondan üstün olduğunu söyledikten sonra Kayrevan ve Endülü's'te Sahnûn'un, Mısır'da İbnü'l-Mevvâz'ın görüşüne göre amel edildiğini kaydeder (*el-Muḳaffa'l-kebir*, V, 87). İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât 'alâ mâ fi'l-Müdevvene ve ğayrihâ mine'l-ümmeḥât* adlı kitabının önemli kaynaklarından biri olan *el-Mevvâziyye*'deki rivayet ve görüşler daha sonraki Mâlikî eserlerinde de nakledilmiştir. Özellikle Venşerîsî'nin *el-Mi'yârü'l-mu'rib ve'l-câmi'u'l-muğrib 'an fetâvâ 'ulemâ'î İfrîkiyye ve'l-Endelüs ve'l-Mağrib*'inde (nşr. M. Haccî v.dğr., I-XII, Beyrut 1401/1981; XIII, 1403/1983, [İndeks]) İbnü'l-Mevvâz'ın birçok rivayet ve görüşüne yer verilmiştir.

Bütün olarak günümüze ulaşmayan *el-Mevvâziyye*'yi müellifinden Ebû Bekir İbn Müeyssir ve İbn Ebû Matar el-Meâfirî rivayet etmiştir. Eser Endülü's'te İbn Müeyssir ve Muhammed b. Battâl b. Vehb et-Temîmî, Kuzey Afrika'da Ebû'l-Kâsım Ziyâd b. Yûnus el-Yahsubî ve Derrâs el-Fâsî vasıtasıyla yayılmıştır. Nitekim İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî de eseri Derrâs'tan rivayet etmiştir. Kayrevan Ulucamii Kütüphanesi'ne ait 693 (1294) tarihli bir defterde iki ayrı kayıt halinde *el-Mevvâziyye*'den kırk ve altmış yedi defter bulunduğu (İbrâhim Şebbûh, II/2 [1376/1956], s. 359, 362), esere ait bir parçanın da Tunus'ta Muhammed Tâhir b. Âşûr'un kütüphanesinde olduğu (Sezgin, I, 474; Zirikî, V, 294) belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kindî, *el-Vülât ve'l-kuḍât* (Nassâr), s. 252; Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik*, II, 72-74, 119; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fuḳahâ*, s. 154; İbn Manzûr, *Muḥtaşaru Târihi Dimaşk*, XXI, 330-331; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheḥ*, II, 166-167; Zehbî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 6; a.mlf., *el-İber*, I, 404; II, 66; a.mlf., *Târihu'l-İslâm: sene 281-290*, s. 250; Safedî, *el-Vâfi*, I, 335-336; İbn Kunfûz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1971, s. 191; Makrîzî, *el-Muḳaffa'l-kebir* (nşr. Muhammed Ya'lâvî), Beyrut 1411/1991, V, 87-88; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 177; Muhammed Ebû Zehre, *el-Mâlik*, Kahire 1952, s. 207-208; Sezgin, GAS, I, 474; Hacı, *el-Fikrû's-sâmî*, II, 101; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 294; M. Muranî, *Dirâsât fi meşâdirü'l-fikhi'l-Mâlikî* (trc. Saîd Buhayrî v.dğr.), Beyrut 1409/1988, s. 14, 69, 70, 103-105, 149-153, 207; Hâdî ed-Derkâş, *Ebû Muhammed b. Ebî Zeyd el-Kayrevânî: ḥayâtü-hû ve âşâruhû ve Kitâbü'n-Nevâdir ve'z-ziyâdât*, Beyrut 1409/1989, s. 371, 375-376, 405, 408, 411, 413, 415, 416, 431; İbrâhim Şebbûh, "Sicillün kadîm li-Mektebeti Câmî'i'l-Kayrevân", *MMMAr.* (Kahire), II/2 (1376/1956), s. 339-372.

AHMET ÖZEL

İBNÜ'L-MİBRED

(ابن المبرد)

Ebû'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf
b. Hasen b. Ahmed el-Makdisî
(ö. 909/1503)

Hanbelî fakihî ve muhaddis.

1 Muharrem 840 (16 Temmuz 1436) tarihinde Dimaşk'ta dünyaya geldi. Doğum yılı bazı kaynaklarda 841 olarak da geçer. Birçok âlim yetiştiren ve V. (XI.) yüzyıldan itibaren Hanbelî mezhebinin gelişimine önemli katkılarda bulunan Benî Kudâme ailesine mensuptur. Babası, dedesi ve kardeşi Ahmed de tanınmış birer âlimdi. Kardeşi için *Ta'rîfû'l-ğâdî bi-ba'zî fe-zâ'ili Ahmed b. 'Abdilhâdî* adında bir risâle yazdığı kaydedilir (*Hediyetü'l-ârifin*, II, 561). Büyük dedelerinden Abdülhâdî'ye nisbetle İbn Abdülhâdî olarak da anılmakla birlikte daha çok dedesi Ahmed'in lakabı olan Mibred'den dolayı İbnü'l-Mibred (İbnü'l-Mebred) diye meşhur olmuştur. İbnü'l-Mibred ilk eğitimini babası ve dedesinden aldı. Daha sonra Dimaşk'ta Kur'an, tefsir, hadis, fıkıh, tasavvuf, nahiv, tıp ve tarih gibi ilimleri okudu ve özellikle hadis konusunda temayüz etti. Hocaları arasında Zeynüddin el-Habâbî, İbnü'l-Bâlisî, Takıyyüddin el-Cerrâî, Takıyyüddin İbn Kundûs, Alâeddin el-Merdâvî, Burhâneddin İbn Müfliḥ gibi dönemin meşhur âlimleri bulunmaktadır. Ayrıca İbn Hacer el-Askalânî, Takıyyüddin eş-Şümunnî, Ebû Abdullah İbn Fehd, Kâsım b. Kutluboğa gibi âlimlerden icâzet aldı. Dimaşk dışında sadece Ba'lebek'e giden İbnü'l-Mibred 908 (1503) yılında da hac farızasını ifa etti.

İbnü'l-Mibred, öğrenimini tamamladıktan sonra el-Medresetü'l-Ömeriyye başta olmak üzere Dimaşk'ta çeşitli medrese ve mescidlerde ders verdi, bir ara kadî nâibliğine getirildi. En tanınmış öğrencisi, kendisi hakkında *el-Hâdî ilâ tercümeti Yûsuf b. 'Abdilhâdî* adıyla bir eser yazan tarihçi Şemseddin İbn Tolun'dur. Ayrıca Necmeddin b. Hasan el-Mâtânî, Ahmed b. Muhammed eş-Şüveykî, Ahmed b. Osman el-Havrânî, Müfliḥ b. Müfliḥ el-Merdâvî, Mûsâ b. İmrân el-Cemmâîlî, Ahmed b. Yahyâ b. Utve en-Necdî, Fazl b. İsâ en-Necdî gibi âlimler de ondan okumuş veya icâzet almıştır. İbnü'l-Mibred 16 Muharrem 909'da (11 Temmuz 1503) Dimaşk'ta vefat etti ve Kâsiyûn tepesindeki mezarlığa gömüldü. Bağdatlı İsmâil Paşa 880'de (1475) öldüğünü söylemek-

teyse de (*Hediyetü'l-ârifin*, II, 560) bu bir zühul eseri olmalıdır.

İlmi ve eserleriyle kendi çağdaşları arasında seçkin bir mevkiye sahip olan İbnü'l-Mibred, usul ve fûrûda Hanbelî mezhebinin görüşlerine sıkı sıkıya bağlı idi. Bu mezhebin akaid konularında özellikle Eş'arîler'e karşı olan geleneksel tavrını sürdürmüş, Ebû'l-Hasan el-Eş'arî'nin görüşleri hakkında *Keşfü'l-ğutâ' 'an maḥ-zî'l-ḥaḫâ'* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 1132/1), İbn Asâkir'in Eş'arî mezhebinin metheden *Tebyînü kezibi'l-müfterî* adlı eserine karşı da *Cem'u'l-cüyûş ve'd-de-sâkir 'alâ İbn 'Asâkir* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 1132/2) adıyla birer reddiye kaleme almıştır. Öte yandan İbnü'l-Mibred tasavvufa karşı daha mutedil davranmış, hatta bizzat tarikata girerek *el-Vuḳûf 'alâ lûbsi's-şûf ve Şıdku't-teşevvûf ilâ 'ilmi't-tasavvuf* adında iki eser kaleme almıştır. *Tehzîbü'n-nefs* adlı eserinde ise ilim tâlîplerini meşâyihinden okumaya ve tasavvuf hırkası giymeye teşvik ederek Selefiyye'den bir grup ulemânın da sâlih insanların elinden hırka giymeyi arzu ettiğini söyler (*el-Kavâ'idü'l-küllîyye*, s. 28-29). Ayrıca *Muğnî zevî'l-efḥâm* adlı fıkıh kitabında tasavvufî konularla ilgili bir başlık açarak burada bazı tasavvufî esasları özetlemiş, tasavvufun derecelerini sekiz ana kısma ve her dereceyi de kendi arasında çeşitli menzillere ayırmıştır (s. 71-74). Eserinde böyle bir bölüme yer vermiş olması Hanbelî fıkıh kitaplarının sistematîği açısından dikkate değer bir farklılıktır.

Eserleri. Daha on yedi yaşında iken başta hadis olmak üzere fıkıh, kelâm, cedel, tarih, siyer, biyografi, vaz', tasavvuf, edebiyat ve tıp konularında eser vermeye başlayan İbnü'l-Mibred, büyük bir kısmı Şam'daki Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de bulunan irili ufaklı 400'ü aşkın risâle ve kitap kaleme almıştır. İbnü'l-Mibred, kitaplarının sayısı ve çeşitliliği bakımından Celâleddin es-Süyûtî'ye (ö. 911/1505) benzetilmektedir. Ancak Süyûtî'nin eserleri daha çok meşhur olmuş, onun kitapları ise itinasız bir şekilde yazıldığından güç okunmaları sebebiyle daha az yayılmıştır. Öte yandan İbnü'l-Mibred'in, çok eser yazmasından dolayı bazı konularda fazla derinleşemediği ve özellikle hadis ricâliyle ilgili çeşitli hatalar yaptığı ileri sürülmüştür (*Baḥrû'd-dem*, neşredenin girişi, s. 20). Neşredilen eserlerinden bazıları şunlardır: 1. *Mes'ele fi't-tevhîd ve fazlî lâ ilâhe illallâh* (*Kitâbü't-Temhîd fi'l-kelâm 'ale't-tevhîd*) (nşr. Abdülhâdî Muhammed